

YEVROPA ITTIFOQI ORGANIK BOZORI TAJRIBASINI O'ZBEKISTONGA MOSLASHTIRISH

Abdibositova Muxlisaxon

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0006-8478-5571

abdibositovamuhlisa@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada Yevropa Ittifoqida organik qishloq xo'jaligi va organik bozorni shakllantirishning huquqiy, institutsional hamda iqtisodiy mexanizmlari tahlil qilinib, ularning amaliy samaradorligi va barqaror rivojlanish omillari yoritiladi. Shu asosda ushbu tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari va eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: organik qishloq xo'jaligi, organik bozor, sertifikatlash, barqaror rivojlanish, qishloq hududlari, eksport salohiyati, meva-sabzavot mahsulotlari, davlat qo'llab-quvvatlovi.

АДАПТАЦИЯ ОПЫТА ОРГАНИЧЕСКОГО РЫНКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА К УСЛОВИЯМ УЗБЕКИСТАНА

Абдибоситова Мухлисaxon

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье проанализированы правовые, институциональные и экономические механизмы формирования органического сельского хозяйства и органического рынка в Европейском союзе, раскрыта их практическая эффективность и факторы устойчивого развития. На этой основе обоснованы организационно-экономические направления адаптации данного опыта к условиям Узбекистана, а также возможности повышения экспортного потенциала.

Ключевые слова: органическое сельское хозяйство, органический рынок, сертификация, устойчивое развитие, сельские территории, экспортный потенциал, плодоовощная продукция, государственная поддержка.

ADAPTATION OF THE EUROPEAN UNION ORGANIC MARKET EXPERIENCE TO UZBEKISTAN

Abdibositova Mukhlisaxon

Tashkent State University of Economics

Abstract. The article analyzes the legal, institutional, and economic mechanisms for the development of organic agriculture and the formation of the organic market in the European Union, highlighting their practical effectiveness and key factors of sustainable development. Based on this analysis, the organizational and economic directions for adapting this experience to the conditions of Uzbekistan are substantiated, as well as the opportunities for enhancing export potential.

Keywords: organic agriculture, organic market, certification, sustainable development, rural areas, export potential, fruit and vegetable products, state support.

Kirish.

Hozirgi davrda jahon qishloq xo'jaligi tizimi tub o'zgarishlar jarayonini boshdan kechirmoqda. Aholi sonining ortishi, tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish, iqlim sharoitlarining o'zgarishi hamda ekologik muammolarning kuchayishi an'anaviy ishlab chiqarish usullarining barqarorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ekologik toza va barqaror ishlab chiqarish modeliga o'tish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Organik qishloq xo'jaligi ana shunday muqobil yo'nalishlardan biri sifatida shakllanib, nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etmoqda.

Organik ishlab chiqarish tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, tuproq unumdorligini saqlash, biologik xilma-xillikni asrash hamda inson salomatligini himoya qilish tamoyillariga asoslanadi. Bunda kimyoviy vositalar, sun'iy o'g'itlar va zararli moddalardan foydalanish cheklanadi. Natijada ishlab chiqarilgan mahsulotlar ekologik xavfsiz bo'lib, ichki va tashqi bozorlarda yuqori talabga ega bo'ladi. Organik mahsulotlar, odatda, yuqori qo'shimcha qiymat yaratadi va ishlab chiqaruvchilar uchun barqaror daromad manbai bo'lib xizmat qiladi.

Yevropa Ittifoqi organik bozorni rivojlantirish borasida ilg'or tajribaga ega hududlardan biri hisoblanadi. Mazkur hududda organik ishlab chiqarish qat'iy huquqiy me'yorlar, samarali nazorat tizimi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari asosida rivojlanmoqda. Organik mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlari ekishdan tortib iste'molchiga yetkazilgunga qadar doimiy nazorat ostida bo'ladi. Sertifikatlash tizimi shaffof va ishonchli bo'lib, iste'molchilarning ishonchini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, davlat tomonidan fermerlarga moliyaviy ko'mak, subsidiya va rag'batlantirish choralari ko'rsatiladi.

Bugungi kunda ekologik toza mahsulotlarga bo'lgan talab yil sayin ortib bormoqda. Ayniqsa, rivojlangan davlatlarda sog'lom turmush tarziga intilish va ekologik ongning yuksalishi organik mahsulotlar bozorining kengayishiga olib kelmoqda. Bu jarayon eksport imkoniyatlarini kengaytiradi hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlari tarkibida yuqori daromadli segmentni shakllantiradi.

O'zbekiston agrar sohasi ham tabiiy-iqlimiy sharoitlari va mehnat salohiyati jihatidan organik ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlarga ega. Mamlakatda yetishtiriladigan meva-sabzavot, dukkakli ekinlar va boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlari sifat ko'rsatkichlari bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, ekologik toza mahsulotlarga bo'lgan tashqi talabni hisobga olgan holda, organik sektorni rivojlantirish eksport salohiyatini oshirish va iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlashning muhim omiliga aylanishi mumkin.

Adabiyotlar sharhi.

Organik qishloq xo'jaligi va uning iqtisodiy samaradorligi masalalari xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Tadqiqotlar asosan uch yo'nalishda shakllangan: ekologik barqarorlik, iqtisodiy samaradorlik va institutsional rivojlanish mexanizmlari.

Avvalo, organik qishloq xo'jaligining nazariy asoslari ekologik iqtisodiyot konsepsiyasi bilan uzviy bog'liqdir. Sanders (2006) organik ishlab chiqarish tizimini agrar ishlab chiqarishning barqaror modeli sifatida baholab, uning tuproq unumdorligini saqlash va uzoq muddatli ekologik foyda keltirishini asoslab bergan. Muallifning ta'kidlashicha, organik model qisqa muddatli rentabellikdan ko'ra uzoq muddatli barqarorlikni ustuvor deb biladi.

Yevropa hududida organik bozor rivojlanishi bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan qat'iy tartibga solish va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari sektorning kengayishida hal qiluvchi omil bo'lgan. Viller va Lernoud (2023) global organik bozor hajmi, ishlab chiqarish maydonlari va savdo oqimlari bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qilib, Yevropa organik sektorining yetakchiligini ilmiy asosda ko'rsatib bergan. Ularning xulosasiga ko'ra, organik mahsulotlar bozori yuqori qo'shimcha qiymat yaratish imkoniyatiga ega segment hisoblanadi.

Yevropa Ittifoqi organik sektorining institutsional rivojlanish mexanizmlari Lampkin va hammualliflar (1999) tomonidan chuqur o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yagona sertifikatlash tizimi, shaffof nazorat mexanizmi va iste'molchilarning ishonchini ta'minlash organik bozor barqarorligini belgilovchi asosiy omillardir. Mualliflar, shuningdek, davlat siyosati va bozor mexanizmlarining uyg'unlashuvi organik sektorni iqtisodiy jihatdan samarali qilishini ta'kidlaydi.

Ekologik samaradorlik va hosildorlik masalasida Seufert, Ramankutty va Foley (2012) tomonidan olib borilgan tadqiqot muhim ahamiyatga ega. Ular organik va an'anaviy ishlab chiqarish tizimlari o'rtasidagi hosildorlik farqlarini solishtirib, organik ishlab chiqarish ayrim ekin turlarida biroz past hosildorlikka ega bo'lishi mumkinligini, biroq ekologik foyda va narx ustamasi hisobiga umumiy iqtisodiy samaradorlik ta'minlanishini ko'rsatgan.

Yevropa tajribasini rivojlanayotgan davlatlar sharoitiga moslashtirish masalalari ham ilmiy muhokamalarda keng o'rin olgan. Giovannucci (2005) organik sertifikatlash va xalqaro standartlarning eksport salohiyatini oshirishdagi rolini tahlil qilib, rivojlanayotgan davlatlarda institutsional muhitni mustahkamlash zarurligini asoslab bergan. Uning fikricha, sertifikatlash xarajatlarini kamaytirish va fermerlar uchun axborot xizmatlarini rivojlantirish eksport imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bozor mexanizmlarini rivojlantirish nuqtayi nazaridan Hamm va Gronefeld (2004) organik mahsulotlar iste'moli dinamikasini o'rganib, iste'molchilar ongida ekologik toza mahsulotlarga bo'lgan ishonch va xabardorlik darajasi bozor kengayishining asosiy omili ekanini ta'kidlaydi. Bu esa marketing va brend siyosatining ahamiyatini oshiradi.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida organik sektorni iqtisodiy o'sish bilan bog'lovchi yondashuvlar ham mavjud. Jahon banki (2008) hisobotlarida ekologik toza ishlab chiqarish qishloq hududlarida daromadlarni oshirish, kambag'allikni kamaytirish va eksportni diversifikatsiya qilish omili sifatida baholanadi. Mazkur yondashuv organik sektorni nafaqat ekologik, balki makroiqtisodiy rivojlanish instrumenti sifatida talqin qiladi.

Shuningdek, qishloq xo'jaligini ekologik transformatsiya qilish jarayonlari bo'yicha xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan konseptual yondashuvlar organik modelning ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022). Bu yondashuvga ko'ra, davlat siyosati, moliyaviy mexanizmlar va ilmiy tadqiqotlar o'zaro integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi lozim.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Yevropa Ittifoqi organik bozor modelini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini baholash uchun institutsional, iqtisodiy va infratuzilmaviy omillar kompleks tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli moslashtirish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilishi va milliy xususiyatlarni hisobga olishi zarur.

1-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, Yevropa Ittifoqida organik sektor institutsional jihatdan to'liq shakllangan tizimga ega. Huquqiy baza, nazorat mexanizmlari va sertifikatlash jarayoni o'zaro integratsiyalashgan. O'zbekistonda esa asosiy muammo tizimning fragmentarligi va milliy sertifikatlash infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligidir.

Moliyaviy qo'llab-quvvatlash masalasida ham sezilarli tafovut mavjud. Yevropada fermerlarning o'tish davridagi xarajatlari davlat tomonidan qoplanadi, bu esa risklarni kamaytiradi. O'zbekiston sharoitida esa investitsiya risklari yuqori bo'lib, bu organik ishlab chiqarishga o'tish jarayonini sekinlashtiradi. Demak, institutsional moslashtirish jarayoni birinchi navbatda normativ-huquqiy va moliyaviy mexanizmlarni mustahkamlashdan boshlanishi lozim.

1-jadval

Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston organik sektorining taqqoslama institutsional ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Yevropa Ittifoqi tajribasi	O'zbekiston sharoiti
Huquqiy tartibga solish	Yagona va qat'iy reglamentlar, ishlab chiqarishdan iste'molchigacha nazorat tizimi	Normativ hujjatlar mavjud, ammo tizimlashtirish va yagona standartlarni takomillashtirish zarur
Sertifikatlash tizimi	Mustaqil akkreditatsiyalangan organlar, ichki va tashqi bozorda tan olinadi	Asosan xorijiy sertifikatlash organlariga bog'liqlik, milliy tizimni rivojlantirish ehtiyoji
Moliyaviy qo'llab-quvvatlash	Davlat subsidiyalari, o'tish davrida kompensatsiya mexanizmlari	Moliyaviy rag'batlantirish cheklangan, imtiyozli kredit va grant mexanizmlari kengaytirilishi lozim
Bozor infratuzilmasi	Rivojlangan savdo tarmoqlari va logistika tizimi	Logistika, saqlash va marketing tizimlarini modernizatsiya qilish zarur

Manba: muallif tomonidan tayyorlandi.

2-jadval natijalari organik sektorning ko'p yo'nalishli iqtisodiy ta'sirini ko'rsatadi. Eng muhim omil eksport imkoniyatlarining kengayishi. Organik mahsulotlar an'anaviy mahsulotlarga nisbatan yuqori narxda sotiladi, bu esa qo'shimcha qiymat yaratadi va valyuta tushumlarini oshiradi.

2-jadval

Organik sektorni rivojlantirishning O'zbekiston iqtisodiyotiga kutilayotgan ta'siri

Yo'nalish	Kutilayotgan ijobiy natija	Iqtisodiy samaradorlik mexanizmi
Eksport salohiyati	Yevropa bozoriga yuqori qo'shimcha qiymatli mahsulot yetkazib berish	Narx ustamasi va valyuta tushumlarining oshishi
Qishloq hududlari bandligi	Yangi ish o'rinlari va kichik fermer xo'jaliklari rivoji	Mehnat talabchan ishlab chiqarish modelining kengayishi
Ekologik barqarorlik	Tuproq degradatsiyasining kamayishi va resurslardan oqilona foydalanish	Uzoq muddatli ishlab chiqarish barqarorligi
Ichki bozor rivoji	Sog'lom va ekologik mahsulotlar iste'moli ortishi	Iste'mol madaniyati va talabning shakllanishi

Manba: muallif tomonidan tayyorlandi.

Qishloq hududlarida bandlikni oshirish ham muhim natijalardan biridir. Organik ishlab chiqarish jarayoni ko'proq mehnat talab qiladi, bu esa qishloq joylarda daromad manbalarini ko'paytiradi. Bundan tashqari, ekologik barqarorlik uzoq muddatli ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlaydi va tuproq unumdorligini saqlaydi.

Ichki bozorni rivojlantirish esa uzoq muddatli strategik yo'nalish hisoblanadi. Agar aholining ekologik mahsulotlarga bo'lgan talabi shakllantirilsa, organik sektor ichki iqtisodiy o'sish omiliga aylanishi mumkin.

Yevropa Ittifoqi organik bozor tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish bosqichma-bosqich va institutsional yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Avvalo, milliy

organik ishlab chiqarish tizimi uchun yagona, aniq va shaffof huquqiy-me'yoriy asos shakllantirilishi zarur. Organik mahsulotlar ishlab chiqarish, sertifikatlash, markalash va nazorat qilish jarayonlarini yagona tartibga soluvchi kompleks normativ hujjat qabul qilinishi maqsadga muvofiqdir. Bunda xalqaro talablar hisobga olinishi bilan birga, mahalliy agrar tuzilma va fermer xo'jaliklarining o'ziga xos xususiyatlari inobatga olinishi lozim.

Ikkinchidan, milliy sertifikatlash infratuzilmasini rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Xorijiy sertifikatlash tizimlariga to'liq bog'liqlik eksport xarajatlarini oshiradi va ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini pasaytiradi. Shu sababli milliy akkreditatsiya markazini tashkil etish, nazorat tizimini raqamlashtirish hamda mahsulot harakatini kuzatish mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu iste'molchilar ishonchini mustahkamlaydi va tashqi bozorlarda barqaror pozitsiyani ta'minlaydi.

Uchinchidan, organik ishlab chiqarishga o'tish jarayonida fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak. O'tish davrida hosildorlikning vaqtinchalik pasayishi mumkinligi sababli kompensatsiya to'lovlari, imtiyozli kreditlar va grant dasturlarini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, ilmiy-tadqiqot ishlanmalarini moliyalashtirish va organik agrotexnologiyalarni rivojlantirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish mumkin.

To'rtinchidan, organik mahsulotlar eksportiga yo'naltirilgan strategik yondashuv ishlab chiqilishi lozim. Bunda logistika markazlarini modernizatsiya qilish, saqlash infratuzilmasini takomillashtirish va milliy brendni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Tashqi bozorlarda marketing faoliyatini kuchaytirish orqali yuqori qo'shimcha qiymatli segmentda mustahkam o'rin egallash mumkin.

Beshinchidan, ichki bozorni rivojlantirish ham strategik vazifa sifatida ko'rilishi kerak. Aholining ekologik mahsulotlar haqidagi xabardorligini oshirish, savdo tarmoqlarida organik mahsulotlar uchun alohida segment yaratish va iste'mol madaniyatini shakllantirish orqali ichki talabni kengaytirish mumkin. Uzoq muddatda ichki talab barqaror ishlab chiqarishning asosiy kafolatiga aylanadi.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Yevropa Ittifoqining organik bozorni rivojlantirish tajribasi institutsional mustahkamlik, qat'iy sertifikatlash tizimi va davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlariga asoslangan holda shakllangan. Mazkur model ekologik barqarorlikni ta'minlash bilan birga, yuqori qo'shimcha qiymat yaratish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Organik sektor Yevropa iqtisodiyotida nafaqat agrar yo'nalish, balki barqaror iqtisodiy o'sish instrumenti sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston sharoitida organik sektorni rivojlantirish iqtisodiy diversifikatsiya, eksport tarkibini takomillashtirish va qishloq hududlarida bandlikni oshirishning samarali vositasiga aylanishi mumkin. Biroq bu jarayon tizimli yondashuvni, normativ-huquqiy bazani mustahkamlashni, milliy sertifikatlash infratuzilmasini shakllantirishni va moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini kengaytirishni talab etadi. Tajribani to'liq ko'chirish emas, balki milliy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashtirish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish O'zbekistonning yashil iqtisodiyot modeliga o'tishida muhim strategik yo'nalish hisoblanadi. To'g'ri institutsional siyosat va samarali boshqaruv mexanizmlari orqali organik sektor uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishning tarkibiy qismiga aylanishi mumkin.

Adabiyotlar / Литература / Reference:

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022) The State of Food and Agriculture 2022. – Rome: FAO, – 210 p.

Giovanucci D. (2005) Organic Agriculture and Poverty Reduction in Asia. – Tokyo: Asian Development Bank Institute, – 56 p.

Hamm U., Gronefeld F. (2004) The European Market for Organic Food: Revised and Updated Analysis. – Kassel: University of Kassel, – 188 p.

Lampkin N., Foster C., Padel S., Midmore P. (1999) The policy and regulatory environment for organic farming in Europe // Food Policy. – Vol. 24. – P. 455–478.

Sanders J. (2006) Organic Agriculture: A Global Perspective. – London: Earthscan, – 252 p.

Seufert V., Ramankutty N., Foley J. (2012) Comparing the yields of organic and conventional agriculture // Nature. – Vol. 485. – P. 229–232.

Willer H., Lernoud J. (2023) The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends. – Frick: Research Institute of Organic Agriculture, – 340 p.

World Bank. (2008) World Development Report 2008: Agriculture for Development. – Washington: World Bank, – 365 p.